

Fritidshemmets och skolans gemensamma uppdrag

TEXT Ann S. Pihlgren, forskningsledare vid Ignite Research Institute.

Under det senaste decenniet har diskussionen om utbildningen stundtals varit stormig, i synnerhet när internationella resultatmätningar visat att svenska elever presterar sämre än sina internationella likar. I debattens efterdyningar erbjuds ofta enkla lösningar – återgå till katederundervisning, ge eleverna fler prov eller erbjud läxläsning, skapa bättre ordning och reda i klassrummet, låt eleverna utforska själva eller förläng skoldagen. Sällan i debatten diskuteras fritidshemmets stora potential för att stärka elevernas lärande.

Fritidshemmets förtydligade uppdrag

Olika reformer från år 2010 har förtydligat och förstärkt ett gemensamt lärandeuppdrag för den samlade skolverksamheten: grundskola, förskoleklass och fritidshem. Genom ny skollag, ny lärarutbildning, inom kort ett nytt läroplanskapitel samt i nya allmänna råd för arbete i fritidshem förtydligas att fritidshemmet också ska erbjuda utbildning. Fritidshemmet ska ha ett tydligt pedagogiskt, läroplansbundet innehåll, där en utforskande, laborativ och praktisk metodik ska medverka till att skolans kunskapsmål uppnås.

Fritids och skola – ett trassligt förhållande

Skola och fritidshem har faktiskt haft ett gemensamt uppdrag sedan 1998, då ansvaret för fritidshemmen övergick till undervisningssektorn. Hur kan det komma sig att samverkan inte kommit till stånd i högre grad? En vanlig förklaring bland fritidshemspersonal är att skolan hamnar i förgrunden, eftersom det är en lagstadgad verksamhet och fritidshemmet är frivilligt. En annan vanlig orsak sägs vara att fritidshemmen, i samband med överföringen till skelsektorn, tvingades in i skolans lokaler, av vad som uppfattades som ekonomiska skäl. Jag har, tillsammans med forskare Malin Rohlin pekat på att Sverige i slutet på 1990-talet genomgick en allvarlig ekonomisk kris vilket kom att få starkt negativa konsekvenser för fritidshemmens resurstilldelning och kvalitet. Under många år har det också funnits en stor brist på utbildad personal och tyvärr tycks läget snarast ha försämrats på senare tid. Statliga styrdokument har inte förrän ganska sent uttryckt några pedagogiska viljeinriktningar för fritidshemmet och detta tycks ha lämnat fältet fritt för den för tillfället dominerande yrkesgruppen att styra den didaktiska praktiken.

I *Lärarnas tidning* löd artikelrubriken för något år sedan ”Kan fritidshem och skola sluta fred?” I artikeln intervjuades forskaren Maria Hjalmarsson som i

sin pågående forskning ser att gruppen fritidslärare/fritidspedagoger delas i två läger. En grupp ser integrationen med skolan som en förlust och lägger inte energi på samarbetet med skolan. De menar att skollagens skrivning om fritidshemmets kompletterande uppgift har tolkats som att fritidspersonalen ska assistera klassläraren som ett slags hjälplärare och att det är en roll som inte är önskvärd utifrån deras professionella kompetens. En annan grupp ser integrationen som en vinst och en möjlighet till professionell utveckling, där den fritidspedagogiska yrkeskompetensen kan användas för att stärka elevernas lärande. Denna tudelade bild av fritidslärares/fritidspedagogens yrkesroll bekräftas också i Birgit Anderssons doktorsavhandling och av forskaren Monica Hansen Orwehag.

Skillnader i bakomliggande pedagogiska teorier

Det finns skillnader i de pedagogiska traditionerna. Grundskolans läroplaner har under de senaste 50 åren växelvis influerats av såväl behavioristiska teorier, mognadsteorier som pedagogiska teorier om att lärande sker i samspel. Fritidshemmets pedagogiska utgångspunkter har rört sig mellan mognadsteoretiska influenser från förskolan och progressiva samspelsteorier. Trots att verksamheterna i dag har samma läroplan och en gemensam utgångspunkt i samspelsteorier faller enskilda lärare i dagens arbetslag tillbaka på olika teoretiska idéer som grund för en mer eller mindre medveten praktik. En avgörande skillnad för om integrering av verksamheterna ska lyckas stödja elevernas utveckling och lärande har visat sig vara att synen på elevers lärande ventileras och diskuteras i arbetslaget och att mål och riktlinjer klagörs.

Samarbetets villkor

Min egen forskning visar att fritidshemspersonalens roll i klassrummet är beroende av klasslärarens undervisningsstil. Beroende på vilken praxisteori

klassläraren omfattar tilldelas fritidshemspersonalen olika uppgifter. Hos en traditionell lärare med behavioristisk undervisningsstil reduceras fritidshemspersonalen i klassrummet till lärarens assistent, någon som hjälper läraren med att ordna praktiska göromål, snarare än att vara en pedagogisk resurs i klassrummet. Hos lärare som fokuserar ordningsfrågor blir fritidshemspersonalen istället elevassistenter. I sådana klassrum kan jag ofta observera 3-4 vuxna som sitter i bänkarna bland eleverna för att "bevaka" enskilda elever, medan klassläraren undervisar. Ett utmärkande drag är att den som undervisar eller assisterar elever med störst behov också är den som har lägst utbildning.

Hos lärare med mognadsteori som grund blir fritidspersonalen ofta tilldelad att leda ett praktiskt-estetiskt område i halvklass. "Nu ska vi arbeta med älgar så du kanske kan göra ler-älgar med eleverna?" Ofta är området svagt kognitivt kopplat till undervisningsinnehållet. Lärare med samspelsteori som grund för sin undervisning lyckas däremot skapa ett jämförbart arbetsförhållande till sin fritidshemskontakt, där rollerna fördelas utifrån olika kompetenser. Oftast innebär det att klassläraren tar ansvar för kunskapsinnehållet medan fritidsläraren fokuserar på att stödja det sociala samspelet i klassen och elevers förmåga att ta sig an lärandet.

Framtidens samverkan

Fritidshemmet och skolan har ofta haft ett komplicerat förhållande till varandra och personalens energi har inte alltid inriktats på elevernas lärande. En stark samverkan mellan grundskola, förskoleklass och fritidshem är nödvändig om svenska elever ska kunna navigera med kunskap och kompetens i en alltmer föränderlig och komplex värld. Genom en sådan samverkan kan formella och intellektuella kunskapsprocesser stärkas,

samtidigt som eleverna kan utforska, skapa, leka och i samverkan och informella situationer pröva nya områden. I ett sådant samarbete förlängs lärandetiden snarare än skoldagen och de olika professionernas kompetenser riktas mot varje elevs utveckling, lärande och egenart.

Det handlar inte bara om samverkan under den timplanebundna tiden, utan i kanske ännu högre grad om hur verksamheterna kan samverka under hela elevens dag. Att använda skilda pedagogiska angreppssätt är snarare en möjlighet än en svårighet, något som Monica Hansen konstaterade i sin doktorsavhandling:

Lärande är en komplex process och det är viktigt att slå vakt om mångfaldens möjligheter.

Monica Hansen i "Yrkeskulturer i möte: läraren, fritidspedagogen och samverkan", 1999, s. 367.

I samarbetande verksamheter, med ett gemensamt tema som lärandefokus, kan eleverna utforska, undersöka, upptäcka, revidera och reflektera över sina aktiviteter och också uppleva ny kunskap från olika håll genom att växla mellan praktiska, skapande och intellektuella arbetsuppgifter. Fritidshemmets friare miljö kan på så sätt användas till de experimenterande, utforskande och skapande pusselbitar som krävs för att klassrummets lärdomar ska utvecklas till djupare kognition. En sådan samverkan ställer krav på professioner i alla verksamheter att granska och diskutera sin elevsyn och sin syn på lärande för att finna en gemensam grund.

Den dialogen bör börja nu!

Läs mer:

Pihlgren, A. S. (2015). Fritidshemmet och skolan – det gemensamma uppdraget. Lund: Studentlitteratur. (Se sid. 12 i denna tidskrift).

Pihlgren, A. S. (2014). Complementary education in classrooms and after school activities. www.igniterresearch.org.

NFSP Konferens på Island den 9-10 september 2016

Nordisk specialpedagogisk konferens i Reykjavik den 9 och 10 september 2016.

Anmäl dig senast 15 augusti 2016.

Mer info på nfsp.info

